

לאור החכמה

לאור חכמתו של רבינו בעל 'אור שמח' ו'משך חכמה'

עלון מס' 9 | פרשת וישב - חנוכה תשפ"א

שמחת התורה

עומקה של תורה

ג. אמנם בפלתי (ק"א סק"א) הוכיח כדעת תרומת הדשן מדברי הגמרא (פסחים פח: פט.) שחמשה שהקריבו פסח ונמצא פסול באחד מהם ולא ידוע של מי, אינם עושים פסח שני מספק כי לכל אחד יש ספק חולין בעזרה, ואינם יכולים להביא ולהתנות שיהא שלמים, כי הכהן לא יוכל לאכול את החזה ושוק מספק שמא זה פסח ואינו מנוי עליו.

והנה כאן יש רוב היתר לכהן כיון שארבעה עשו פסח כשר ואין קרבנם אלא שלמים המותרים לכהן, וחזה ושוק אינם ראויים להתכבד כיון שהם לכהנים שאין בהם כיבוד וכנ"ל, ומדוע אין מקום להיתר זה. על כרחך שזמן המנין והחשיבות אינו נמדד אחר הביטול, אלא אם קודם הביטול קרבנם פסח וראוי להתכבד, הם נחשבים דבר שבמנין ולא בטלים. והוא הדין בנר חנוכה שטרם ביטולו נמנה מדין ימי החנוכה, חשיב דבר שבמנין ואינו בטל.

ולשיטתו באמת סברת התרומת הדשן שחשיבות החפץ טרם הביטול מונעת מהביטול להתרחש, על אף שהביטול גורם לזה עצמו שיהא נמנה וחשוב.

ד. אך האמת י"ל שאין דין פסח שני כסברת תרומת הדשן לגבי נר חנוכה, כי אין זה רק חוק להחיל את חשיבות החפץ על פי הזמן שקודם ביטולו, אלא שדבר שלולי עצם תערובתו הוא במנין לא תבטל התערובת עצמה את מנינו, כמו בנר חנוכה שלולי שהתערב הוא נמנה במנין הימים, לא תוכל התערובת להחשיבו כנר בעלמא ללא מנין, כי טמון בתוך התערובת דבר חשוב, אבל בפסח שני לכל מקריב מצד עצמו גם ללא התערובת יש ספק שמא חתיכתו לכהן ואינה נמנית וחשובה ומעצם דינה היא ראויה לביטול, ומשום כך אכן התערובת מבטלת.

ה. ובביאור דין ספק פסח שני י"ל שאין שייך בתערובתם דין ביטול כלל, כיון שלא קרבנות פסח שני הם שהתערבו אלא קרבנות פסח ראשון, וספק החיוב בפסח שני נוצר על בני האדם אם הם מחויבים בפסח שני או לא, ובני אדם לא בטלים.

(אור שמח מאכלות אסורות פט"ז ה"ה)

תערובת נר חנוכה

א. כתב התרומת הדשן (סי' קג) שנר חנוכה אחד שהתערב בשני שמשים אסור בהנאה, ועל אף שמדאורייתא חד בתרי בטיל, מכל מקום דבר שבמנין יש לו חשיבות ואינו מתבטל, ונר חנוכה יש לו מנין שמדליקים נרות לפי מספר הימים, אף על פי שעצם הנרות בלא שייכותם לחנוכה אינם במנין ונמכרים אפילו במשקל.

והביא ראיה לדבריו מחילוק התוספות (יבמות פא: ד"ה דברי הכל) שאמנם חתיכת חטאת טמאה שהתערבה ברוב חתיכות חולין אסורה, כי זה חתיכה שראוי להתכבד בה לאורחים וחשיבות הכיבוד הגורם לה לימנות במנין (חולין ק.). אך כשהתערבה בחטאות טהורות מותרת, כיון שכל היתרה הוא לכהנים במקדש, שאין אצלם חשיבות בנתינה לאחר, כיון שחלק הכהנים שייך לכולם וכולם מסייעים לאכול כדי להמנע מאיסור נותר, על אף שלכתחילה יש חלוקה למשמרות.

מכאן מוכח שחשיבות החפץ אינה תלויה בעצם מהותו, ואפילו חתיכה שבמהותה יש בה כדי להתכבד, כיון שמחמת דינה לכהנים אין מתכבדים בה, אינה חשובה ומתבטלת. כל שכן לחומרא שהנר שמחמת חנוכה נמנה לימים אינו מתבטל, אף על פי שעיקר מציאותו אינה נמנית ואינה חשובה.

ב. אך הט"ו (סי' תרע"ג סק"ו) הקשה על סברת התרומת הדשן, שאדרבא מדברי התוספות מוכח שההסתכלות על חשיבות החפץ נקבעת על פי מצבו אחר הביטול, שהרי חטאת טמאה אינה ראויה להתכבד בה ואף על פי כן מחמת תערובתה בחולין היא נחשבת ראויה להתכבד, משום שזמן החשיבות נקבע אחר התערובת, ורק כשגם תערובתה באינם ראויות להתכבד אינה חשובה ובטלה.

ואם כן גם לגבי נר חנוכה, כיון שהביטול הוא בנרות סתם שאינם נמנות עם ימי החנוכה, אינו חשוב למנין נרות חנוכה כמו שהיה בתחילה כדי שלא יתבטל, אלא קביעת חשיבותו על פי הביטול בנרות סתם שאינם במנין, ומתבטל.

אור הדעת

פרקי מחשבה

ניסי החנוכה

והבור ריק אין בו מים (בראשית לז כד)

א. דרש רב תנחום (שבת כב.) 'אבל נחשים ועקרבים יש בו' ובסמיכות לכך אמר 'נר חנוכה שהניחו למעלה מעשרים אמה פסולה כסוכה וכמבוי'. האם ישנה שייכות בין מאמרים אלו, ומהי.

ב. בנס חנוכה אנו מוצאים שני ניסים שונים הצריכים לזכירה, נס גאולת ישראל מהיוונים ומלכות ישראל במשך מאתים שנה, שתחילתו במעשה יהודית, ונס פך השמן הקטן שהספיק לדלוק שמונה ימים. מי מהם נזכר בהדלקת נרות חנוכה.

ג. עיקר הנס היה בהצלת ישראל משיעבוד וגזירות יון והוראת השגחת ה' לעם ישראל גם אחר תום הנבואה (שפסקה בראשית מלכות יון, תקופת שמעון משיירי כנסת הגדולה), אלא שנס זה פעל במלחמה בתוך דרכי הטבע, וחששה ההשגחה העליונה שמה יאמרו החשמונאים שכוחם ועוצם ידם עשה את החייל הזה, על כן נעשה נס פך השמן ללמד על הניצחון שהוא בהשגחה ולא בחיל. ואכן נס זה נעשה בתוך ההיכל האסור לזרים, והוא מקומם של הכהנים החשמונאים לבר, כי להם היה רמז זה. (משך חכמה שמות יב טז)

ד. כתב אבודרהם (הלכות ברכות, השער השמיני) שברכת ראית מקום הנס מתאימה רק במקום שיש יציאה מדרכי הטבע, אך נס כזה שהוא בתוך דרכי הטבע כגון שניצול מגנבים, אין בוה חובת ברכה, ומה שמברכים על נס חנוכה בראית הנרות, אינו על ההצלה מהיוונים אלא על נס פך השמן שהוא מחוץ לדרך הטבע.

ביאור הדבר שעל אף שעיקר החשיבות היתה בהצלה מהיוונים למשך מאתים שנות מלכות ישראל, ועל זה תקנו את ההלל וההודאה, מכל מקום לזה לא שייכת ברכת ראיה, כי אין בראית הדבר ללמד על הנס כל זמן שהוא עצמו אינו נראה, רק משום הנס של פח השמן, שבראית הנרות ראו את הנס כי היה צריך לאוול בדרך הטבע, תקנו ברכת הראיה שעשה הניסים בראית הנר המזכיר.

ה. ולא זו בלבד אלא אף עצם הראיה שונה משום נס פך השמן שמחוץ לדרך הטבע, שכן אילו היתה הזכירה רק להודות ולהלל על עצם הישועה, היה די בזיכרון בעלמא, ולמעלה מעשרים אמה יש בו כדי להזכיר, אך כיון ששם לא

שולטת העין אין בו את התקנה של ראיה בנס כזה שהוא מחוץ לטבע וראייתו מזכירה את עצם הנס.

ורמז יש לדבר, מקור הדין שצריך שליטת העין הוא ממבוי וסוכה הנלמדים (ערובין ב.) מפתח היכל המקדש שגובהו עשרים אמה, וכיון שנראית דרכו המנורה ונס השמן יש להזכיר ולראות נס זה בשליטת העין כמותה.

ו. משום כך גם כתב הרמב"ם (חנוכה פ"ג ה"ג) 'ומדליקין בהן הנרות בערב על פתחי הבתים... להראות ולגלות הנס', כי אף שאת המנורה הדליקו ביום, אך כדי להראות את מציאות הנס יש צורך בראיה משמעותית, וביום אין אור הנר ניכר (אור שמח שם).

ז. כן בניסו של יוסף, מבואר (בראשית רבה פ"ק ח) שבשעה שחזר מקבורת אביו הציץ בבור, ואמר רבי תנחומא 'הוא לא נתכוון אלא לשם שמים', להיזכר בנס ולברך עליו, אך לא הסתפק בזכירה אלא הציץ והסתכל, כי על אף שעיקר הצלתו הייתה במכירה ועלייתו לגדולה, מכל מקום זה היה בצורת וברוך הטבע ואין לזה תפיסה במציאות והסתכלות, ואך בהצטנו בבור המלא נחשים ועקרבים שלא הכישוהו יכל לברך על הנס הניכר לעין מסתכל.

ח. רבי תנחומא שביאר במדרש את דינו של יוסף בברכת הראיית הנס, הוא רבי תנחום שהבהיר בגמרא שהיה זה נס הניכר נגד הטבע, כי ראית הנחשים והעקרבים מעוררת התפעלות לברכה ולא עצם ראית הבור שלא ניכר בו הנס, וכמו כן לגבי חנוכה החובה היא להניחו במקום שליטת העין על מנת שיעורר רגש הצופה לזיכרון הנס הניכר בהספק השמן לשמונה ימים, ויוכשר לברכת שעשה ניסים. (משך חכמה בראשית לז כד)

* * *

ט. חלק נוסף שישנו בחנוכה הוא חובת השמחה וזה לא מפני הניסים, וכדברי הרמב"ם (שם) 'ומפני זה התקינו חכמים... ימי שמחה...'. ושמחה זו היא זכר לחנוכה הבית כמבואר (מו"ק ט.) בבית שנה שלמה שיש דין שמחה בחנוכה הבית, והיונים הלא חיללו את המזבח (ע"ז נב:) וחנכוהו החשמונאים אחר הנס, ולזכר שמחה זו קבעו שמחה לדורות. (משך חכמה במדבר י)

(משך חכמה בראשית לז כד, שמות יב טז, במדבר י, אור שמח חנוכה פ"ג ה"ג)